

Грошова система на території Сумщини під час нацистської окупації (1941–1943 рр.)

До 22 липня 1942 року вся територія України опинилась під нацистським окупаційним режимом. Території східних областей України — Чернігівської, Сумської, Харківської, Сталінської та Ворошиловградської, які впродовж 1941–1943 рр. перебували під управлінням групи армій «Північ», отримали назву «Зона оперативного тилу вермахту» або «Військова зона України». Передбачалося, що після остаточної перемоги вермахту ці адміністративні одиниці увійдуть до складу рейхскомісаріатів «Україна» та «Москва» [5, с. 6].

Становлення «військової зони» охоплювало кілька етапів: а) від 22 червня до 20 серпня 1941 р. Створення рейхскомісаріату «Україна»; б) від 20 серпня 1941 р. до 1 вересня 1942 р. (коли Дніпропетровська, Запорізька, Полтавська, Херсонська й лівобережна частина Київської області відійшли в підпорядкування РКУ); в) від 1 вересня 1943 р. до завершення окупації.

Особливістю військового управління вважається те, що вермахт став «вищим територіальним органом влади». При цьому

в зоні його компетенції перебували й деякі цивільні органи й установи. Військові адміністративні структури діяли як самостійні відділи або як групи управління при оберквартирмейстері армій (VII адмінвідділ). Спочатку вищим органом військової адміністрації був VII відділ при штабі командувача військ тилового району, а з кінця 1942 р. — адміністративні відділи при штабах груп армій. Виконання цих функцій вимагало певних навичок, тому вказані органи забезпечувалися кваліфікованими державними службовцями, які прибували з Німеччини [1, с. 340].

Сучасні дослідники грошових систем стверджують, що на окупованій території України одночасно існувала система паралельного обігу двох валют — радянської та окупаційної. Це пояснюється тим, що на початковому етапі окупації у місцевих жителів нацисти спробували створити ілюзію певного самостійного економічного і політичного існування після «визволення від більшовиків». Крім того система паралельного обігу двох валют була вигідна для тотального пограбування окупованої країни через встановлення примусового (завищеного) курсу обміну і для отримання інфляційних переваг [5, с. 11].

На території Сумщини у період окупації основними грошовими одиницями були білети імперських кредитних кас в рейхсмарках (окупаційна марка). Офіційний курс обміну складав: 1 окупаційна марка — 10 рублів. Мали поширення радянські рублі і червонці. Крім того, існували інші платіжні засоби, такі як рейхсмарки, рентні марки, які офіційно обмінювали 1 : 10, на чорному ринку — 1 : 20 до рубля, і спеціальні платіжні засоби для військ вермахту [1, с. 379].

Банкноти імперських кредитних кас в рейхсмарках — Hauptverwaltung der Reichskreditkassenschein (військова або окупаційна марка) — були введені до обігу в травні 1940 року. Ці гроші використовувалися як примусовий засіб платежу при закупівлі товарів на ринку або обмінювалися в місцевих банках і касах на внутрішню валюту, якою потім розплачувалися за товари і послуги [3, с. 99].

Для німців на окупованих українських землях надавалася можливість здійснювати взаєморозрахунки у твердій валюті рентного банку Німеччини — Deutsche Rentenbank, що мала

назву рентна марка (рентенбанкшайнен) зразка 1923–1937 рр. Її номіналами були — 1, 2, 5, 20, 50, 100, 500, 1000 рентенмарок, а також — Deutsche Reichsbank — рейхсмарками (рейхсбанкнотен) зразка 1924–1942 рр. у номіналах 5, 10, 20, 50, 100, 1000 рейхсмарок. (На той час 1 рентна марка дорівнювала 1 рейхсмарці [2, с. 84].) Слід відзначити, що рейхсмарки знаходилися в обігу і на території Сумщини, але їх використання обмежувалося «особливими розпорядженнями» командування тилового району групи армій «Північ». Так, за цими документами від 1 вересня 1941 р., заборонявся обмін рейхсмарок в окупованих районах на валюту СРСР [6, с. 205].

Окрім вищезгаданих грошових одиниць, на території Сумщини використовувалися спеціально випущені у 1940–1942 рр. — Behelfszahlungsmittel für die Deutsche Wehrmacht — допоміжні платіжні засоби для німецького вермахту номіналом в 1, 5, 10, 50 райхспфенігів та 1, 2 рейхсмарки [2, с. 35; 3, с. 78; 4, с. 98].

Але вони мали обіг тільки в діючій армії для внутрішніх розрахунків, а використання їх поза сферою указанного обігу суворо заборонялося [5, с. 54].

Рівень життя населення зони оперативного тилу вермахту на території України був дуже низьким. Середня заробітна плата робітника у різний період окупації даного регіону складала від 300 до 500 руб. (30–50 марок), лікаря — 400 руб. (40 марок), вчителя — 300–500 руб. (30–50 марок), санітара — 150 руб. (15 марок) [5, с. 15]. Наприклад, у Тростянецькій управі на Сумщині, згідно відомості № 7, у березні 1943 року працювало 33 чоловіки, які в цілому отримали заробітну плату в сумі 5873 руб. У міській управі в цей же час працювало 99 громадян. У Тростянецькій лікарні та поліклініці було 55 чоловік медичного персоналу, причому головний лікар отримував заробітну плату в сумі 1200 руб., хірург — 900, лікар — 450, фельдшер — 225, медсестри — 200 руб. [1, с. 90]. Ціни на основні продукти харчування були високими. Так, стакан жита коштував 18–30 руб. (1.8–3 марки), пшениці — 11–35 руб. (1.1–3 марки), головка капусти — 10–15 руб. (1–1.5 марки), кілограм картоплі — 10–100 руб. (1–10 марок), літер соняшникової олії — 690 руб. (69 марок) та ін. [1, с. 82–108].

Це є підтвердженням того, що грошова система німецької окупаційної влади у роки Другої світової війни на території Сумщини використовувалась для максимального пограбування окупованого краю.

1. Артюшенко М. М. Новітня історія Тростянецьчини / Микола Миколайович Артюшенко. — Тростянець : Тростянецька районна друкарня, 2004. — 572 с.
2. Бадаев А. С. Бумажные деньги, ходившие на Украине: каталог / Анатолий Сергеевич Бадаев. — Чернигов, 1991. — 196 с.
3. Натанзон Я. Д. Бумажные денежные знаки на оккупированных территориях СССР в период Второй мировой войны: каталог / Яков Давидович Натанзон. — К. : Логос, 2012. — 140 с.
4. Сенилов Б. В. Военные деньги второй мировой войны / Борис Валентинович Сенилов. — М. : Финанси и статистика, 1991. — 128 с.
5. Фомін А. В. Вплив нацистської окупації на соціальну сферу України (1941–1943 рр.). За матеріалами Донецької, Луганської і Харківської областей): автореферат дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Андрій Володимирович Фомін. — Луганськ, 2007. — 27 с.
6. Шуст Р. М. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні: навч. посіб. / Роман Мар'янович Шуст. — К. : Знання, 2007. — 371 с.

